

7. K. Stackelberg, U. Hahne, Theorie rozwoju regionalnego Rozwoj ekonomiczny regionów. Rynek pracy. Procesy migracyjne. Polska, Czechy, Niemcy, S. Golinowska (red.), Raport IpiSS, z. 16, Warszawa 1998, s. 30.

8. Metody oceny rozwoju regionalnego, D. Strahl (red.), Akademia Ekonomiczna, Wrocław 2006, s. 22 – 23.

9. T. G. Grosse, Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego, «Studia Regionalne i Lokalne» 2002, nr 1(8), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego U'W, s. 25- 48.

10. R. Szul, Teorie i koncepcje w polityce regionalnej, w: Rozwoj, region..., op. cit., s. 109- 124.

11. Ширше обговорення проблематики локалізації містять опрацювання: R. Domanski, Gospodarka przestrzenna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006; K. Kucinski, Geografia ekonomiczna – zarys teoretyczny, SGH, Warszawa 1992.

12. Льюш А. Географическое размещение хозяйства / Льюш А. – М.: Прогресс, 1995. – С. 65.

13. T. G. Grosse, Polityka regionalna..., s. 33 i наступні.

14. M. Piore, C. Sabel, The Secondo Industrial Divie, Basics Books, Nowy Jork 1984; cyt. Za T. G. Grosse, Polityka regionalna..., s. 47. Також див.: I. Pietrzyk, Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w panstwach czlonkowskich, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 47.

The main approaches to the formation of regional economic development concepts are considered. These approaches revealed the evolution of the theory of localization to the theory of spatial economics, and considered the concepts of industrial areas and industrial clusters.

УДК 631.11:712.24

Якубів В. М., Твердохліб В. В.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Висвітлено основні соціально-економічні проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств у сільських територіях Карпатського регіону. Здійснено аналіз факторів, що впливають на соціально-економічні показники розвитку сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано напрями вирішення проблем становлення сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, соціально-економічні проблеми, сільські території, розвиток, сільське населення.

I. Вступ. Проблеми соціального характеру у сільських територіях є особливо актуальним з огляду на те, що вони стосуються основного суб'єкта суспільного життя – селянина і відіграють виняткову роль у відтворенні нації. Саме з питанням соціального забезпечення формується визначальне коло параметрів сільського зростання. Оскільки від рівня соціальних умов життя і праці залежать такі аспекти: розширене відтворення сіл, наявність молоді, створення робочих місць та подальше існування сільських населених пунктів загалом.

Питання врегулювання проблем соціально-економічного характеру у розвитку сільських територій та функціонуванні сільськогосподарських підприємств висвітлені у працях таких вчених як: І. Баланюк [1, с. 45-52], М. Бутко [2, с. 75-78], В. Геєць [3, с. 362-370], О. Грі-

шнова [4, с. 24-28], Е. Лібанова [5, с. 121-124], А. Лісовий [6, с. 118-121], М. Романюк [7, с. 18-20].

Водночас на сучасному етапі залишається ще багато нерозв'язаних соціально-економічних проблем у функціонуванні аграрних підприємств та розвитку сільських територій.

II. Постановка завдання. Метою написання даної статті є окреслення кола найважливіших соціально-економічних проблем функціонування сільськогосподарських підприємств у системі сільських територій, а також обґрунтування напрямів їх вирішення. У процесі дослідження використано ряд загальнонаукових та специфічних методів, а саме: аналізу, синтезу, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний, індукції та дедукції.

III. Результати. Аналіз соціальних проблем у функціонуванні аграрних підприємств та сільських територій здійснюється у двох напрямках: по-перше, проблеми і переваги соціального характеру, що створюються самими підприємствами; по-друге, аспекти соціальних відносин на селі.

В умовах складного фінансово-економічного становища аграрних підприємств основним напрямом соціального розвитку є створення робочих місць для селян.

Аналіз тенденцій зміни кількості працюючих в аграрних підприємствах показує негативні тенденції щодо щорічного зменшення чисельності зайнятих. У результаті таких змін в цілому по Україні у 2010 р. зменшилась кіль-

кість працівників таких підприємств в 4 рази проти 2000 р. або становить лише близько 25 % у 2010 р. від рівня 2000 р.

У Карпатському регіоні ситуація склалась значно гірша. Кількість працівників зменшилась в 7,2 рази впродовж 2000–2010 рр. і становить у 2010 р. лише 14 % проти рівня 2000 р.

Основне скорочення працюючих на аграрних підприємствах відбулось впродовж першого етапу післяреформеного періоду – протягом 2000–2005 рр., а далі – темпи зменшення чисельності зайнятих в аграрних підприємствах знизились.

Така ситуація створює значні соціальні проблеми у сільських територіях, оскільки у віддалених підрайонних чи обласних центрах селах альтернативного виду зайнятості практично немає, що в свою чергу спричиняє поширення безробіття. Так, по-перше, впродовж останніх десяти років в Україні рівень зайнятості економічно активного населення не перевищує 58 %, що свідчить про негативні тенденції у сфері працевлаштування населення. У Карпатському регіоні рівень зайнятості є ще нижчим – близько 56 %.

По-друге, динаміка показника зайнятості як в західних областях, так і в країні загалом відображає позитивну тенденцію щодо зростання, хоча темпи зростання є не великі – 2–3 %. В окремих областях ситуація є кардинально протилежною, зокрема в Івано-Франківській протягом періоду 2000–2010 рр. відбулось зниження рівня зайнятості на 5,9 в.п. та Львівській області – протягом 2000–2005 рр. на 0,7 в.п. відповідно.

По-третє, аналіз причин незайнятості населення виділив, що основними з них є: непрацевлаштованість після закінчення різних закладів освіти; звільнені за власним бажанням та звільнені з економічних причин. Особлива актуальність даної проблеми полягає в тому, що безробітними є молоді особи.

У Карпатському регіоні дане соціальне питання ускладнюється ще й наявністю великого розриву між попитом і пропозицією на робочому ринку, скільки попит на працівників значно відстає від рівня пропозиції. Так, в середньому по Україні у 2000 р. навантаження на 1 робоче місце становило 17 осіб, що бажають його зайняти (розрахунки наведені в цілому по економіці), у 2005–2010 рр. цей показник рівний 6 чол. на 1 місце.

У регіоні Карпат ситуація є більш проблематичною, зокрема у 2000 р. навантаження на

1 робоче місце складало 56 осіб, а в 2005–2010 рр. 15 чол. відповідно. Тобто в західних областях аналізований показник приблизно в 2,5–3 рази вищий ніж в середньому по Україні.

Актуальною є проблема низького рівня заробітної плати в регіоні та Україні загалом. Так, у Карпатському регіоні середня заробітна плата в сільському господарстві майже вдвічі нижча ніж в економіці країни загалом, і складає від 52 % у 2005 р. до 61 % у 2010 р. загальноекономічного рівня.

Порівнюючи регіональні дані із загальнодержавними, очевидно, що в регіоні Карпат середня заробітна плата в сільському господарстві нижча на 58–225 грн. (2005 і 2010 рр. відповідно), а в економіці загалом розрив ще більший і становить 126–311 грн. (2005–2010 рр. аналогічно).

Аналізуючи рівень заробітної плати в сільському господарстві з іншими галузями України, узагальнено, що у 2009 р. найнижча заробітна плата у рибальстві – 1028 грн., на II місці – сільське господарство – 1206 грн., а найвища – у фінансовій діяльності – 4038 грн. Це свідчить про значне відставання заробітної плати у аграрному секторі від інших галузей, тобто про існування значних соціальних проблем у зайнятості селян та незадовільні умови їх праці.

Ще одним важливим критерієм соціального рівня життєдіяльності на селі є наявність і розвиненість соціальної інфраструктури. В Україні впродовж останнього десятиріччя відбулось скорочення кількості об'єктів соціально-культурного характеру в сільських місцевостях, особливо це стосується забезпеченості фельдшерсько-акушерськими пунктами, загальноосвітніми та дошкільними закладами. У регіоні Карпат спостерігається стабільна ситуація щодо забезпеченості аналізованими об'єктами в розрахунку на 10000 населення, але зменшуються вказані показники в розрахунку на кількість сіл. Це вказує на ще одну негативну тенденцію в сільських територіях – зменшення чисельності жителів.

Підсумовуючи проведений аналіз соціальних змін у аграрних підприємствах та сільських місцевостях очевидно, що у Карпатському регіоні значна частина соціальних проблем пов'язуються в більшій чи меншій мірі з сільськогосподарською діяльністю, а також з наявністю соціальної інфраструктури сіл.

Таким чином узагальнюючи можна виділити чотири основні групи напрямів вирішення в селах Карпатського регіону:

- 1) підвищення зайнятості сільського населення;
- 2) розвиток сільського господарства;
- 3) зміцнення і розбудова соціальної інфраструктури;
- 4) покращання благоустрою сіл.

Вирішення таких завдань сприятиме поліпшенню умов життя та праці сільських жителів, що дасть змогу розв'язати актуальну проблему сьогодення – демографічне відродження селянства. У вирішенні таких проблем повинні бути задіяні сільськогосподарські підприємства, безпосередньо селяни та держава.

Водночас слід зазначити необхідність застосування системного підходу при вирішенні соціально-економічних проблем на селі. Такий підхід повинен передбачати гармонійне поєднання трьох окремих векторів розвитку (сукупності умов соціального, екологічного та економічного середовища) в єдине середовище – соціоекологоекономічне (рис. 1).

На рис. 1 описано основні характерні особливості процесів формування, відтворення та використання сільських людських ресурсів. Так, соціальне середовище через властиву йому сукупність факторів: умов життя та діяльності сільського населення, рівень розвитку інфраструктури села, соціальний захист незабезпечених селян, можливість навчання і зайнятості та деяких інших, визначає умови формування, використання та відтворення людського капіталу.

Екологічне середовище пов'язане з використанням та відтворенням людських ресурсів шляхом забезпечення раціонального природокористування та збереження здоров'я населення. Багато процесів життєдіяльності населення (в т. ч. і сільськогосподарська діяльність) здійснюють негативний вплив на стан навколишнього середовища.

Екологічна ситуація безпосередньо впливає на здоров'я та тривалість життя населення – джерела поповнення людських ресурсів агроформувань.

Економічне середовище через сукупність його факторів (рівень заробітної плати, еквівалентність цін на промислову (техніку) та сільськогосподарську продукцію, прибутковість агроформувань, оподаткування тощо) впливає на збалансованість формування та ефективність використання усіх складових ресурсного потенціалу господарств і людського капіталу зокрема. Оскільки, тільки при наявності потрібних коштів сільськогосподарське підприємство здатне запровадити інноваційні технології, що сприятимуть підвищенню продуктив-

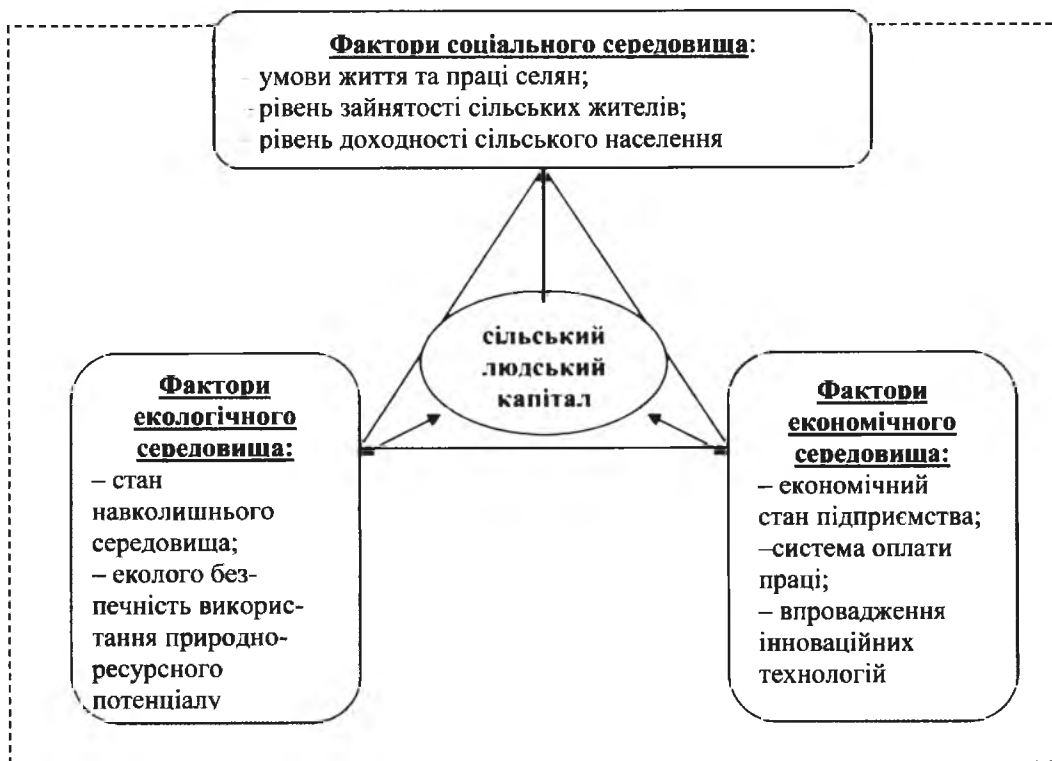

Рис. 2. Напрями створення соціоекологоекономічного середовища умов раціонального використання та відтворення людського капіталу*

* розроблено автором

ності праці, своєчасно виплачувати заробітну плату та створити нормальні умови праці для робітників.

По-друге, елементи даної моделі (соціо-еколого-економічного середовища) є взаємопов'язані між собою. Так, умови соціального середовища впливають на екологічні та економічні аспекти; екологічна сфера в свою чергу певною мірою визначає умови формування соціального та економічного середовищ, та економічні умови є важливими при збалансуванні інтересів двох інших сфер.

По-третє, всі три групи умов є взаємодоповнюваними. Тобто без будь-якої однієї з них неможливо забезпечити раціональне формування, відтворення та ефективне використання людського потенціалу.

По-четверте, елементи даного середовища є взаємоузгоджені у просторі і часі, тобто розвиток людського капіталу господарства відбувається за рахунок одночасної дії трьох груп умов: соціальних, екологічних та економічних.

Вище описані умови формування, використання і відтворення людського капіталу є рівнозначно як для аграрного виробництва, так і для працівника.

Враховуючи відносну рівнозначність виокремлених середовищ на сучасному етапі визначаємо соціальне середовище як первинне. Однією з основних цілей реформування аграрного сектора держави, трансформаційних процесів в економіці є забезпечення розвитку соціальної сфери села.

IV. Висновок. Підвищення рівня життя сільських жителів є важливим кроком до відродження сільських територій та аграрного виробництва, і тим самим для забезпечення

продовольчої безпеки держави. Оскільки, передусім, сільське населення є джерелом формування важливого ресурсу агроформувань – людського капіталу, від діяльності та ініціативності якого значною мірою залежить успішність та ефективність становлення та розвитку сільськогосподарських підприємств, сільського господарства та сільських територій загалом.

1. *Баланюк І. Ф.* Розвиток господарств населення та агроформувань у регіоні / І. Ф. Баланюк // Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу: зб. наук. доп. – Львів: Львівська обласна спілка економістів України, Львівський національний аграрний університет, 2009. – С. 43–54.

2. *Бутко М.* Генезис соціальної відповідальності бізнесу та її становлення в Україні / М. Бутко, М. Мурашко // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 74–78.

3. *Геєць В. М.* Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Геєць. – К.: Світогляд, 2003. – 438 с.

4. *Грیشнова О. А.* Людський розвиток в системі пріоритетів регіональної соціально-економічної політики / О. А. Грیشнова // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2007. – Вип. 4. – С. 23–29.

5. *Лібанова Е.* Ціннісні орієнтації та соціальні реалії українського суспільства / Е. Лібанова // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 120–124.

6. *Лісовий А. В.* Державне регулювання розвитку сільських територій / А. В. Лісовий // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 117–122.

7. *Романюк М. Д.* Міграції населення Галичини: регіональний аспект, сучасні тенденції / М. Д. Романюк, Т. М. Романюк // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2007. – Вип. 4. – С. 16–22.

The basic socio-economic problems of development of agricultural enterprises are reflected in rural territories of region of Carpathians. The analysis of factors which influence on the socio-economic indexes of development of agricultural enterprises is carried out. Grounded directions of decision of problems of becoming of agricultural enterprises.

УДК 346.61:331.231

Купчак В. Р.

РЕГІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНА ЦІНОВА ТА ТАРИФНА ПОЛІТИКА: СУТЬ І ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ

У статті запропоновано суть та принципи формування тарифної політики з позицій держави та природних монополій.

Ключові слова: тарифна політика, цінова політика, держава, природні монополії, витрати, капітал, споживач.

I. Вступ. Найважливішими економічними категоріями ринкових відносин є ціни, ціноут-

ворення і цінова політика. Ціни і ціноутворення є ключовими категоріями, що характеризують кількісні відносини при здійсненні купівлі-продажу.

В області цінової і тарифної політики важливу роль відіграє держава. Її значення особливо велике для тих сфер економіки, продукція і послуги яких безпосередньо впливають на життєвий рівень населення, розвиток інших